

THE NEW OPTIONS IN SENTENCING

JANA NAVRÁTILOVÁ

Právnická fakulta, Univerzita Karlova Praha, Česká republika

Abstract in original language

Príspevok sa zameruje na aktuálne problémy trestání v Českej republike. V úvodu jsou definována jednotlivá východiska pro nové směry sankční politiky. Dále následuje kritika českého vězeňství zdůrazňující jeho hlavní nedostatky, včetně návrhů potenciálního řešení této neuspokojivé situace. Další část je věnována institutu restorativní justice. Přednáška dále pojednává o nových druzích trestů, které byly do našeho právního řádu zavedeny novým trestním zákoníkem. Posledním rozebíraným tématem jsou soukromé věznice v České republice.

Key words in original language

Sankční politika, České vězeňství, Restorativní justice, Nový trestní zákoník, Soukromé věznice

Abstract

This lecture focuses on the actual problems of sentencing in The Czech Republic. At the beginning there are defined some recourses for the new directions of punitive policy. After that follows the criticism of the Czech prison services emphasizing its main defects and also suggesting some potential ways how to solve the present unsatisfactory situation. Next part is focusing on the institute of the restorative justice. The lecture continues with the new types of sentences established by the new criminal code. The last analyzed subject is private prisons in The Czech Republic

Key words

Punitive policy, Czech prison services, Restorative justice, New Criminal code, Private prisons

NOVÉ MOŽNOSTI V TRESTÁNÍ

Nový trestní zákoník č. 40/2010 Sb., otevřel nové možnosti ukládání trestů a naznačil cestu, kterou je možno se při zavádění nových trestních sankcí ubírat. Jakým způsobem by měly být pojímány trestní sankce a jak by k nim mělo být přistupováno, vyplývá již ze samotných obecných ustanovení o trestu. Pojem „účel trestu“ není v novém trestním zákoníku výslovně vyjádřen. Ustanovení vymezující obecný účel či funkce trestání byly nahrazeny úpravou obecných zásad trestání, které byly promítnuty do jednotlivých ustanovení o trestních sankcích. Tyto zásady, vycházející přímo ze samotných kořenů demokratického právního státu, jsou

formulovány jednak obecně pro všechny trestní sankce (§ 36 až 38), jednak i speciálně pro tresty (§ 39 až 45) a ochranná opatření (§ 98 a 99).

Jde zejména o tyto základní zásady trestání a ukládání ochranných opatření:

zásada zákonnosti - sankce (tresty a ochranná opatření) je možno ukládat jen základě zákona.

zásada přiměřenosti – sankce musí být adekvátní spáchanému trestnému činu; rozhodujícím kritériem je spáchaný trestný čin. Tato zásada se uplatní jen u trestů, zatímco u ochranných opatření je možno její uplatnění jen v podobě negativního vymezení, kdy stanoví podmínky, za kterých nelze ochranné opatření uložit.

zásada individualizace použitých sankcí - druh a příp. i výměra sankce musí být soudem ukládány s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem vztahujícím se jak k závažnosti trestného činu, včetně přitěžujících a polehčujících okolností (téměř výlučně u trestů), tak k možnostem sociální reintegrace pachatele a jeho poměrům (zvláště u ochranných opatření) a v neposlední řadě i s přihlédnutím k přiměřené satisfakci osob poškozených trestným činem.

zásada personalit sankce - sankce (trest i ochranné opatření) by zásadně měla postihovat jen pachatele trestného činu, přičemž vliv na jeho okolí (zejména rodinné zázemí) by měl být minimalizován.

zásada neslučitelnosti určitých druhů sankcí u téhož pachatele - zákaz ukládání sankce shodné věcné povahy u jednoho pachatele.

zásada humanity sankcí - zákaz ukládání kruté a nepřiměřené sankce ve vztahu ke konkrétnímu pachateli a v konečném důsledku i požadavek, aby tam, kde postačí k dosažení společensky prospěšného účelu sankce méně intenzivní, nebyla ukládána sankce intenzivnější, která nepostihuje vždy jen pachatele trestného činu, ale často i osoby jiné. Tato zásada doplňuje svým negativním vymezením zásady předchozí a navazuje na obecné zásady ekonomie trestní hrozby a podpůrnou úlohu trestní represe.

Nové pojetí účelu sankcí, které zajišťuje jejich přiměřenost, účinnost a odstrašující působení, je pak vyjádřeno v zákonných kritériích jejich ukládání, jež jsou obsaženy v konkrétních ustanoveních trestního zákoníku upravujících jak obecné předpoklady a principy pro ukládání sankcí, tak podmínky ukládání jednotlivých sankcí.

Druhy sankcí a způsob jejich ukládání je důležitým ukazatelem stavu společnosti. Nejenom vězeňský systém by měl být chápán jako odraz demokratických hodnot společnosti. V českém systému sankcí se již projevují stejné trendy jako v Evropě či jinde ve světě. Současné penologické směry se na jedné straně pohybují směrem k dekriminalizaci a depenalizaci a na druhé straně ke zvyšování trestní represe.

Po druhé světové válce došlo ke znepokojivému nárůstu kriminality, který vyústil v zostření trestní represe a akceleraci vězeňské populace. Současný stav vězeňské populace vyvolává pochybnosti o účinnosti nastolené sankční politiky. V této souvislosti se hovoří o „krizi vězeňství“. Trend zvyšování trestní represe lze pozorovat zejména v USA, kde se od konce minulého století projevuje snaha o stanovení závislosti mezi úrovní kriminality a počtem vězněných osob v souvislosti s hlavní myšlenkou, že čím větší počet osob je ve výkonu trestu odnětí svobody, tím je boj proti kriminalitě účinnější. Tato nastolená cesta se projevuje například i v přijetí principu „tříkrát a dost“, kdy je doživotní trest ukládán nejen za tretný čin, který je spojen s úmyslným usmrcením člověka, ale za jakýkoliv úmyslný trestný čin v případě, že je již třetím úmyslným trestným činem v pořadí. Podobný princip přijali například i na Slovensku, nelze tedy tento represivní směr omezovat pouze na USA. Se stoupajícím počtem odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody ve Spojených státech amerických došlo k posílení hospodářského odvětví, které bývá někdy nazýváno jako „prison industry“. Do odvětví jsou zahrnovány všechny podnikatelské subjekty, které mají v předmětu své činnosti zajišťování potřeb vězeňství.

Druhý trend ve vězeňství, který lze v současné době ve světě sledovat je opakem předchozího směru a spočívá v dekriminalizaci a depenalizaci. Sankční politika v zemích, kde se tento trend projevuje, je založena zejména na resocializaci. Přestože většina evropských zemí se snaží v souladu s demokratickými hodnotami společnosti snižovat trestní represu, dochází k přeplněnosti věznic. Tento problém je však většinou charakterizován jako ekonomický problém, který se projevuje zejména ve stavbě nových věznic a financování vězeňských kapacit ze soukromých zdrojů (Soukromé věznic viz závěr tohoto příspěvku).

Umístění odsouzeného do prostředí s pevně stanovenými pravidly a s omezenými kontakty s vnějším světem – do věznice, je v rámci systému trestů nejpřísnějším trestem a stále jedním z trestů nejdůležitějších. Po zrušení trestu smrti je zřejmé, že nejdůležitějším statkem, který může být pachateli odebrán je lidská svoboda a dochází tedy i k nejcitelnější újmě, pokud je odsouzeným tímto trestem potrestán.

Přestože tresty spojené s odnětím svobody nejlépe vystihují funkci trestu a to funkci odplatnou, rehabilitační e eliminační (s funkcí restituční je to již problematictější), je nutné si uvědomit, že výkon trestu odnětí svobody sebou nese mnoho nežádoucích efektů, zejména přerušeni pozitivních sociálních vazeb, ztráta zaměstnání, narušení rodiných vztahů, negativní vliv vězeňského prostředí či problematický návrat do společnosti po výkonu trestu. Trest odnětí svobody ve své nejzávažnější podobě bude pravděpodobně vhodným trestem vždy i přes svá negativa, domnívám se, že kritika vězeňství směřuje především do skupiny trestů tzv. krátkodobých, které je možno nahradit jinými tresty, které spolu nenesou tolik vedlejších negativních účinků.

U krátkodobých trestů (obvykle jsou myšleny tresty do 3 měsíců, někdy však jsou sem zahrnovány i tresty do 18 měsíců) můžeme identifikovat tyto základní nedostatky:

- neposkytují dostatek času na výchovné působení na pachatele,
- doba ve výkonu trestu je dost dlouhá, aby došlo ke škodlivému působení vězeňského prostředí na odsouzeného,
- odstrašující účinek je minimální,
- převážně je lze označit za diskriminační (jsou ukládány pachatelů, který není možné pro nedobytnost uložit peněžité trest),
- ekonomická zátěž těchto trestů na vězeňský systém je značná a zároveň dochází k přeplňování věznic.¹

Karabec ve svém článku nastiňuje určité možnosti, jak nahrazovat krátkodobé tresty. Hovoří zejména o institutu zastavení trestního stíhání po vyslovení „soudní výstrahy“, navrhuje změnit podmínky pro podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a v souvislosti s tím i zavedení tzv. „parole“, tj. předčasné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody za současného ustanovení dohledu nad chováním propuštěné osoby. Dále je samozřejmě vhodné širší využívání trestu obecně prospěšných prací a institutu narovnání, s čímž taktéž souvisí rozšíření možností pro výkon probačního dohledu. V neposlední řadě nesmí být opomenuto častější ukládání peněžitých trestů.

Od roku 1976, kdy byla vydána Rezoluce R (76) 10 „K alternativním opatřením k uvěznění“ bylo do právních systémů Evropských států zavedeno více než 20 alternativních trestů.² Mezi nejzajímavější patří zejména tresty, které představují spíše alternativní způsob výkonu trestu odnětí svobody. Jedná se o periodickou detenci, částečnou detenci (semi-detention), víkendové vězení, uvolnění z výkonu trestu za účelem pracovní aktivity a podmíněný odklad zbytku trestu odnětí svobody. Domnívám se, že tyto druhy trestů představují velmi vhodnou variantu ke krátkodobým trestům odnětí svobody, neboť v sobě představují, jak funkci odplatnou, rehabilitační, eliminační, ale v tomto případě i restituční, neboť pachatelé není odňata možnost vydělávat a tedy i nahradit například škodu, kterou svým činem způsobil. Zároveň zde nedochází k tak rozsáhlému negativnímu působení vězeňského prostředí, ale zároveň si odsouzený uvědomí, co by mu mohlo hrozit v případě uložení klasického trestu odnětí svobody, což by v mnoha případech mohlo být velmi motivující.

---

¹ Karabec, Z., Možnosti sankční politiky, Kriminální věda, červen 2008

² Anton M. Van Kalmthout, Univerzita Tilburg, prosinec 1995

Další z možností by mohlo být zavedení trestu „detence“³, který v některých státech představuje mírnější formu trestu odnětí svobody a bývá ukládán např. na dobu 7 dní až 6 měsíců a odsouzení mají možnost individuální stravy, libovolné úpravy cel, kontaktu s vnějším světem apod.

Nejúčinnější cestou snížení počtu osob ve výkonu trestu je dekriminlizace a depenalizace, s ohledem na přijetí nového trestního zákoníku však nelze předpokládat, že by v nejbližší době došlo k rozsáhlejšímu posunu v dekriminlizaci některých jednání.

V souvislosti s novými trendy v trestání není možné opomenout tzv. restorativní justici, která ve své podstatě zavádí odlišný přístup k pachatelům, nejedná se již o justici trestající, ale justici, jejíž hlavní snaha je směřována na vyřešení sociálního konfliktu, který vznikl spácháním trestného činu. Převažující činností v rámci restorativní justice je mediace, která se snaží o zprostředkování kontaktu pachatele a oběti a nalezení způsobu řešení situace, která vznikla spácháním trestného činu. Hlavní limitou tohoto přístupu je nemožnost takto řešit závažnější trestnou činnost.

Směry, kterými se ubírá sankční politika České republiky lze pozorovat i na novém trestním zákoníku. Od 1. 1. 2010 nový trestní zákoník zavedl dva nové tresty a to trest domácího vězení a dále trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.

Trest domácího vězení je upraven v §§ 60 a 61 trestního zákoníku. Tento, u nás doposud nepoužívaný trest, byl nově začleněn do systému sankcí jednak z důvodů zachování pozitivních rodinných vazeb, jednak pak z ekonomických důvodů, jelikož výkon tohoto trestu není natolik finančně náročný jako výkon trestu odnětí svobody. Tento trest by měl být především alternativou k nepodmíněnému trestu odnětí svobody a měl by být ukládán osobám, které je třeba s přihlédnutím k povaze a závažnosti trestného činu, osobě pachatele i možnostem jeho resocializace sice bezprostředně postihnout omezením osobní svobody (nestačí jen podmíněné odsouzení), ale postačuje vzhledem k jeho osobním vlastnostem a rodinným poměrům podstatně menší intenzita zásahů vůči nim.

Podle trestního zákoníku může soud uložit trest domácího vězení až na dvě léta, odsuzuje-li pachatele přečinu, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatel, lze mít důvodně za to, že postačí uložení tohoto trestu, a to případně i vedle jiného trestu a pachatel dá písemný slib, že se ve stanovené době bude zdržovat na určené adrese (§ 60 odst. 1). Jako samostatný trest může být trest domácího vězení uložen, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba (§ 60 odst. 2).

---

³ Karabec, Z., Možnosti sankční politiky, Kriminlistika, červen 2008

V třetím odstavci § 60 trestního zákoníku je upravena vlastní podstata tohoto trestu. Ten spočívá, nestanoví-li soud jinak, v povinnosti odsouzeného zdržovat se v určeném obydlí ve dnech pracovního klidu a pracovního volna po celý den a v ostatních dnech v době od 20.00 hodin do 05.00 hodin, nebrání-li mu v tom důležité důvody, zejména výkon zaměstnání nebo povolání nebo poskytnutí zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení v důsledku jeho onemocnění. V takovém případě je zdravotnické zařízení povinno na vyžádání orgánu činného v trestním řízení mu tuto skutečnost sdělit. Soud může odsouzenému povolit navštěvování pravidelných bohoslužeb nebo náboženských shromáždění i ve dnech pracovního klidu a pracovního volna.

Z uvedeného tedy vyplývá, že soud má možnost stanovit v rozsudku podmínky domácího vězení i jinak, což je projevem principu soudní individualizace trestu. Eventuální zpřísnění těchto podmínek je však při respektování zásady zákonnosti spíše vyloučeno.

Soud také může uložit pachateli na dobu výkonu tohoto trestu přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 směřující k tomu, aby vedl řádný život. Zpravidla mu též uloží, aby dle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil (§ 60 odst. 4).

Jde-li o pachatele ve věku mladistvých, může soud v zájmu využití výchovného působení rodiny, školy a dalších subjektů uložit, a to samostatně nebo vedle přiměřených omezení a přiměřených povinností uvedených v § 48 odst. 4, též některá z výchovných opatření uvedených v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže za obdobného užití podmínek stanovených pro mladistvé (§ 60 odst. 5).

Pro případ, že by výkon trestu domácího vězení byl zmařen, uloží soud náhradní trest odnětí svobody až ve výši jednoho roku (§ 61 odst. 1). Zmařením trestu domácího vězení se rozumí nedodržení jeho podmínek stanovených v § 60 odst. 3 až 5 trestního zákoníku. V takovém případě soud rozhodne o výkonu celého náhradního trestu odnětí svobody a zároveň stanoví i způsob jeho výkonu (§ 61 odst. 2).

V souvislosti s přijetím nového trestního zákoníku byl přijat i zákon o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím trestního zákoníku, č. 41/2009 Sb. V části první jsou obsaženy změny týkající se zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

V části třetí, hlavně dvacáté první za oddíl druhý byl vložen nový oddíl třetí, který zní výkon trestu domácího vězení a je obsažen v paragrafech 334a až 334g. V rámci nařízení výkonu tohoto trestu (§334a) se podrobně upravuje nejen postup předsedy senátu soudu prvního stupně, ale i obsah tohoto nařízení, v rámci kterého je stanoveno nejen místo výkonu domácího vězení, ale i způsob kontroly, a to jak elektronickým kontrolním systémem, který umožňuje detekci pohybu odsouzeného pomocí tzv. nesnímatelného

elektronického náramku, tak i namátkovou kontrolou probačním úředníkem (§334b). Důsledky nedodržování podmínek výkonu trestu domácího vězení, včetně nedodržování uložených přiměřených omezení a povinností obsahuje § 334c. Zjistí-li provozovatel elektronického kontrolního systému nebo probační úředník vykonávající kontrolu takovéhoto nedodržení, sdělí tuto skutečnost bezodkladně soudu, který výkon trestu nařídil. Dále je pak podrobně upraveno odklad a přerušení výkonu trestu domácího vězení (§ 334d), změna podmínek výkonu tohoto trestu (§ 334e), v rámci nichž lze změnit nejen stanovené hodiny, kdy se musí odsouzený zdržovat v obydlí, ale i místo výkonu tohoto trestu nebo způsob jeho kontroly, jakož i upuštění od výkonu trestu domácího vězení (§ 334f) a nařízení výkonu náhradního trestu odnětí svobody (§ 334g), včetně opravného prostředku (stížnosti) proti těmto usnesením.

V části druhé zákona č. 41/2009 Sb. je obsažena změna zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Výčet trestních opatření v § 24 zák. č. 218/2003 Sb. je rozšířen o trest domácího vězení, který jako další tzv. alternativní trest bude ukládán a vykonáván podle obecné úpravy obsažené v trestním zákoníku a v trestním řádu. Vzhledem ke znění ustanovení § 65 odst. 4 a § 74 odst. 2 trestního zákoníku, která stanoví u všech pachatelů (i dospělých), kteří vykonali trest obecně prospěšných prací, příp. bylo od něho upuštěno, nebo vykonali trest zákazu činnosti, fikci neodsouzení, byly z ustanovení § 35 vypuštěny tyto tresty, neboť v tomto směru je toto ustanovení nadbytečné. Naproti tomu je třeba do tohoto ustanovení zařadit nový trest domácího vězení, který se musí u dospělých pachatelů zahlazovat (§ 105 odst. 1 písm. e) trestního zákoníku), zatímco u mladistvých je třeba stanovit fikci neodsouzení v návaznosti na vykonání tohoto trestu nebo na upuštění od něho, neboť je nutné jim usnadnit přechod k normálnímu řádnému životu ve společnosti.

Podle znění § 334b TR kontrolu výkonu trestu domácího vězení zajišťuje Probační a mediační služba ve spolupráci s provozovatelem elektronického kontrolního systému. Tak zvané „elektronické sledování“ je pojem, který se vyvíjel v souvislosti s rozvojem technologií. S elektronickým sledováním se započalo v USA na počátku 80. let a v současné době se realizuje ve 12 evropských státech, přičemž nejrozšířenější je patrně v Anglii a Walesu. Samotnému elektronickému sledování předcházela obyčejná hlasová kontrola odsouzeného prostřednictvím pevné telefonní linky. Tento způsob ale vyžadoval na straně kontrolujících osob dobrou znalost svých klientů, včetně jejich hlasového projevu. To je také jeden z důvodů, proč se od této formy kontroly již prakticky upustilo, a v současné době se praktikují dvě základní formy sledování – buď prostřednictvím elektronického náramku spojeného s řídicí jednotkou v bytě odsouzeného, nebo prostřednictvím vysílačky umístěné na jeho těle. První forma elektronického sledování spočívá v tom, že odsouzenému je na kotník nohy připevněn plastový pásek, uvnitř s elektrickým obvodem, jehož součástí je zařízení velikosti náramkových hodinek, které neustále vysílá signál přijímaný řídicí

jednotkou. Ta je umístěna v bytě odsouzeného a skrývá v sobě vysílačku a jednoduchou pevnou telefonní linku. Pokud je navázáno spojení mezi náramkem a řídicí jednotkou, tedy pokud se odsouzený zdržuje ve svém bytě, řídicí jednotka to v pravidelných několikaminutových intervalech sděluje kontrolnímu středisku, které průběh sledování eviduje prostřednictvím počítače. V okamžiku, kdy je spojení přerušeno, upozorní řídicí jednotka středisko, které automaticky vzniklou situaci vyhodnocuje. Pokud je odsouzený mimo své bydliště v povolené době, počítač tuto skutečnost pouze eviduje. V okamžiku, kdy je odsouzený podle zákona nebo podle podmínek stanovených v odsuzujícím rozsudku povinen zdržovat se ve svém obydlí, avšak spojení mezi náramkem a řídicí jednotkou není navázáno, řídicí jednotka to ihned signalizuje kontrolnímu středisku. Zaměstnanec střediska zavolá odsouzenému, a pokud se dovolá, zjišťuje příčinu poruchy, současně na místo vysílá terénního pracovníka. Pokud je příčinou poruchy chování odsouzeného, podle míry zavinění nebo recidivy takového chování kontrolní středisko informuje buď probačního úředníka, nebo soud. Důležité je také, že reakce na porušení podmínek, včetně např. nařízení náhradního výkonu trestu odnětí svobody následuje řádově v hodinách, což samozřejmě zvyšuje účinnost tohoto trestu. Tato forma sledování se v praxi velmi osvědčuje, na rozdíl od té druhé - satelitního sledování pohybu odsouzeného, která je stále jen ojedinělá.

Druhou novinkou, kterou zavádí trestní zákoník, je trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, který je upraven v §§ 76 a 77. Účelem tohoto trestu je zabránit známým výtržníkům v páčání dalších výtržností na stanovených akcích. Zásah do práv odsouzené osoby je zde cílený konkrétně na oblast, ve které k trestné činnosti dochází (na rozdíl od trestu zákazu činnosti, který je nerozlučně spjat se zaměstnáním, funkcí nebo činností na základě zvláštního povolení, a nelze ho tedy na návštěvy sportovních či kulturních zařízení aplikovat, nebo trestu zákazu pobytu, který se svým charakterem váže k většímu území, než jsou místa, kde se nacházejí sportovní a jiná zařízení).

Obsahem tohoto trestu je soudem vyslovený zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce na dobu až deseti let, dopustil-li se pachatel úmyslného trestného činu v souvislosti s návštěvou takové akce (§ 76 odst. 1). Takové chování se může uskutečnit nejen na místě, kde se daná akce koná, ale i v jeho okolí, případně při přemísťování na takovou akci, bude-li mít protiprávní chování souvislost s takovou akcí. Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce spočívá v tom, že se odsouzenému po dobu výkonu tohoto trestu zakazuje účast na stanovených sportovních, kulturních a jiných společenských akcích (§ 76 odst. 3). Jako samostatný může být tento trest uložen, pokud vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba (§ 76 odst. 2, § 53 odst. 2).

Odsouzený je při výkonu trestu povinen spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu stanoví, zejména postupovat podle

stanoveného probačního plánu, vykonávat stanovené programy sociálního výcviku a převýchovy, programy psychologického poradenství, a považují-li to probační úředník za potřebné, dostavovat se podle jeho pokynů v období bezprostředně souvisejícím s konáním zakázané akce k určenému útvaru Policie České republiky (§ 77 odst. 1). Do doby výkonu trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce se doba výkonu trestu odnětí svobody nezapočítává (§ 77 odst. 2).

Podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu je upraveno v § 90. Soud může podmíněně upustit od výkonu zbytku trestu, pokud odsouzený vykonal polovinu trestu a v době výkonu trestu způsobem svého života prokázal, že dalšího výkonu trestu již není třeba anebo jestliže soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného (§ 90 odst. 1). Lhůta k zahlázení trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce je jeden rok [§ 105 odst. 1 písm. e)]. Navštíví-li odsouzený akci, na kterou se vztahuje trest zákazu vstupu, případně jiným způsobem maří účel tohoto trestu (např. nebude-li odsouzený bez vážných důvodů spolupracovat s probačním úředníkem a dodržovat jeho pokyny), spáchá tak trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání [§ 337 odst. 1 písm. d)].

Další variantou, která by mohla pomoci řešit otázku přeplněnosti věznic a příliš velkou finanční náročnost vězeňství, je zřízení soukromých věznic. Není to sice řešením na všechny problémy českého vězeňství, ale minimálně by mohlo z určitých pohledů dojít ke zlepšení celkové situace. Již několik let je připravován první projekt, ve kterém má partner ze soukromého sektoru věznic navrhnut, postavit, zafinancovat a provozovat po vymezené období. Zadavatel (Vězeňská služba ČR) určí výstupní specifikaci služby a zajistí ostrahu odsouzených. Věznice by tedy neměla být soukromá, ale bude majetkem České republiky se zvláštním uspořádáním celkové organizace provozu.

Je však nutné zamyslet se nejen nad podmínkami, za kterých je možné soukromé věznice stavět a provozovat, ale již základní otázky, zda je vůbec možné, aby věznice byly soukromé. Abychom ale mohli hovořit o soukromých věznicích, musíme nejprve uvést na pravou míru samotný pojem „soukromá věznice“. Pod tímto pojmem si nelze představovat vězeňské zařízení, které by bylo plně v rukou soukromého subjektu. Záleží na konkrétním modelu, ale ve většině případů si stát nechává základní odpovědnost za samotný akt odnětí svobody a zprošťuje se většiny závazků, které vyplývají ze služeb spojených s výkonem trestu. Mezi tyto služby patří většinou ubytování, stravování, zdravotní péče, vzdělávání a zaměstnávání.

Pro zapojení soukromého subjektu do procesu výkonu trestu odnětí svobody je klíčový § 13 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „ZVTOS“), který umožňuje ministru spravedlnosti zřídit věznici i v jiném objektu, než který je ve správě vězeňské služby (dále jen „VS“). Podmínkou je souhlas vlastníka tohoto objektu a uzavření smlouvy o zřízení věcného břemene. Zákon dále stanoví, že objekt, ve kterém je věznice

zřízena, spravuje a provozuje vlastník objektu na základě smlouvy uzavřené s VS. VS odpovídá za střežení, zacházení s odsouzenými a dodržování zákonných podmínek výkonu trestu.

Jak bylo uvedeno výše, § 13 ZVTOS stanoví, že věznicí lze zřídit i v jiném objektu, než který je ve správě VS, přičemž v takovém případě objekt, ve kterém je věznice zřízena, spravuje a provozuje vlastník objektu na základě smlouvy uzavřené s VS. Otázkou zůstává, zda je možné svěřit výkon těchto činností i jinému subjektu, než vlastníku budovy. V případě projektu uvažovaném ministerstvem spravedlnosti je tedy relevantní zejména možnost svěřit výkon těchto činností soukromému partnerovi, který nebude vlastníkem budovy, ale osobou oprávněnou k jejímu provozu a údržbě. Ačkoli § 13 ZVTOS hovoří pouze o vlastníku objektu, dle mého názoru je třeba toto ustanovení vykládat tak, že v určitých případech by mělo být možné svěřit výkon těchto činností i jinému subjektu. Důvodem je zejména účel tohoto ustanovení, kterým je umožnit svěření výkonu těchto činností třetí osobě.

Pro účely zapojení soukromého subjektu do procesu výkonu trestu odnětí svobody, kdy objekt, ve kterém je věznice zřízena, spravuje a provozuje jiný subjekt než VS by tedy § 13 ZVTOS měl být podle mého názoru využitelný, ačkoli očividně není napsán dostatečně obecně – nejasně používá termíny jako je „správa“ objektu a „vlastník“ objektu a tím jakoby opomíjí skutečnost, že vlastníkem může být stát a správou může být pověřen jiný subjekt. Ustanovení o věcném břemenu zůstanou v takovém případě obsoletními, neboť nehrozí převod vlastnictví objektu.

Z důvodové zprávy vyplývá, že § 13 je veden principem zajištění zaměstnanosti odsouzených, případně potřeby obce, v níž objekt sídlí (opačně zvýšení zaměstnanosti i v obci – pracovní místa spojená se správou objektu). Ačkoli „správa a provoz“ nejsou definovány, důvodová zpráva napovídá, když stanoví, že: „V úvahu přichází široká škála modifikace od pouhého pronájmu objektu, který nebude spojen s žádnou další aktivitou vlastníka objektu, až po převážné zajišťování správy a provozu věznice jiným subjektem, než je Vězeňská služba. Té však ze zákona vždy zůstává odpovědnost za ostrahu věznice, zacházení s odsouzenými a za dodržování zákonných podmínek výkonu trestu.“ Lze tedy vyjít z negativního vymezení, že správou a provozem je vše, co zákonem nezůstává pouze v kompetenci VS – široký pojem „dodržování zákonných podmínek výkonu trestu“ je možné omezit výkladem jako ustanovení o tom, kdo za to odpovídá, tj. v rámci výchovných programů či zařazování do práce musí rozhodovat VS, jak bude zacházeno s odsouzeným, aby nedošlo k porušení zákona a účelu trestu.

Jednou z otázek této problematiky zůstává zaměstnávání odsouzených. K zaměstnávání odsouzeného u jiného subjektu, jehož zřizovatelem nebo většinovým vlastníkem není stát, je třeba jeho předchozího písemného souhlasu. Odsouzený může tento souhlas odvolat prohlášením učiněným

vůči Vězeňské službě. Účinky odvolání souhlasu nastávají uplynutím posledního dne měsíce následujícího po prohlášení odsouzeného o odvolání souhlasu. Odvolání souhlasu odsouzeným nelze považovat za odmítání práce. Tato úprava zaměstnávání odsouzených u soukromých subjektů by mohla působit subjektu, který by spravoval a provozoval objekt určité problémy, zvláště s ohledem na stanovení podmínky minimální zaměstnanosti vězňů. Toto riziko je však možné značně eliminovat nastavením pravidel pro umístování odsouzených do této věznice – např. využití institutu dohody ředitelů věznic podle § 10 odst. 1 písm. b) vyhl. č. 345/1999 Sb. Vzhledem k tomu, že přemístění v rámci shodného typu věznice je řešeno jen podzákonným předpisem (vyhláška MS), nebyl by dle mého názoru legislativní problém tuto právní úpravu více adaptovat na nové podmínky.

Dle mého názoru ZVTOS neumožňuje aby činnost, jež má zajišťovat soukromý subjekt na základě smlouvy s věznicí, vykonávali odsouzení bez svého souhlasu. Tuto situaci lze řešit nastavením smlouvy se soukromým subjektem, zejména vymezením konkrétních činností v rámci provozu zajišťovaného soukromým subjektem, které bude zajišťovat věznice svými silami (a samozřejmě na vlastní odpovědnost). V konkrétních případech bude záležet na nastavení procesu výkonu konkrétní činnosti. Pokud by soukromý subjekt zajišťoval pouze např. dovoz/dodání hotových jídel, jejich následnou přípravu k podání, vydávání, mytí nádobí atd. je možné již odsouzeným nařídit. Nebo například pokud by soukromý subjekt měl udržovat pořádek a čistotu v areálu věznice bude opět záležet, které činnosti mu budou smlouvou svěřeny a které nikoliv. Činnosti, které nebudou přesunuty na soukromý subjekt je možno vykonávat odsouzenými.

Na závěr bych chtěla uvést, že hlavní myšlenkou nových trendů při ukládání trestů je vymezení poměru minimální intenzity sankce k maximálnímu naplnění její funkce. Trest zůstává trestem jen tehdy, obsahuje-li sankci, avšak jde také o požadavek zamezit prizonizaci a naplnit funkci trestu. U laické veřejnosti převládá názor, že trest by měl mít především represivní charakter. Zde je však nutné zdůraznit, že nelze pouze odplatou účinně chránit společnost před kriminalitou, neboť každý trest odnětí svobody má svůj konec a budeme-li se soustředit pouze na odplatu, pak po skončení trestu odnětí svobody, máme mezi námi zpátky pachatele připraveného páchat trestnou činnost.

Literature:

- Anton M. Van Kalmthout, Univerzita Tilbirg, prosinec 1995
- Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009
- Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. vydání. Praha: Leges, 2009

- Karabec, Z., Možnosti sankční politiky, Kriminallistika, červen 2008
- Netík, K. Psychologie v právu. Praha: C. H. Beck, 1997
- Šámal, P. K úpravě trestních sankcí ve vládním návrhu rekodifikace trestního zákoníku. In Trestněprávní revue 5/2005
- Vantuch, P. K možnostem využití podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem. In Právo a zákonost 2/1991
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění podějších předpisů (trestní řád)
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Contact – email

jana.navratilova@ak-nbn.cz